

Aynülhayat Uybadın

EVVEL ZAMAN İZLEYİCİLERİ

1960'lar ve 1970'ler Türkiye'sinde
Sinemaya Gitme Deneyimi

“Bir filmnden çok, bir olaydı sinemaya gitmek.”

Ayakkabı Boyacısı / Adapazarı, 1970

Fotoğraf: Hüsni Gürsel

(Oğlu, fotoğraf sanatçısı Fatih Gürsel'in izniyle kullanılmıştır.)

HERETİK

EVVEL ZAMAN İZLEYİCİLERİ

1960'lar ve 1970'ler Türkiye'sinde Sinemaya Gitme Deneyimi
Aynülhayat Uybadın

Heretik Yayınları: 120

ISBN: 978-605-9436-87-8

©2025 Heretik Basın Yayın

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan kısmen de olsa fotokopi, film, vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Kasım 2025, Ankara

Editör: Eren Kırmızıaltın

Kapak Görselleri: Nejat ve Aybala Yentürk Koleksiyonu

Fotoğraf: Bülent Tavlı

Kapak Tasarımı: Fırat Bilal

Sayfa Düzeni: Ali İmren

Heretik Basın Yayın ve Organizasyon Tic. Ltd. Şti.

Aziziye Mahallesi, Kuloğlu Sok. 15/2, Çankaya, Ankara

Tel: +90 (312) 418 52 00 • Faks: +90 (312) 418 50 00

Sertifika No: 41952

İnternet Sitesi: heretik.com.tr

Twitter: twitter.com/heretikyayın

Instagram: instagram.com/heretikyayın

E-mail: info@heretik.com.tr

Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağ. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Sedef Cad. 6/A Altındağ/Ankara

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	17

1. BÖLÜM

SİNEMA ARAŞTIRMALARINDA TARİHSEL DÖNÜŞ VE EVVEL ZAMAN İZLEYİCİLERİ.....	33
Tarihsel İzleyici ya da İzleyiciyi Tarihselleştirmek	33
Film Tarihinden Sinema Tarihine Doğru: Yeni Sinema Tarihi	54

2. BÖLÜM

KAYIP ZAMANIN İZİNİ SÜRERKEN: YÖNTEM	63
Yanıbaşımızdakinin Tarihini Sözlü Tarih Yöntemiyle Yazmak.....	72
Alan Araştırmasına Dair Deneyimler	82
Deneyimin Hatırası ile Hatıranın Anlattığı: Sözlü Belgeler ve Duygular	89

3. BÖLÜM

TOPLUMSAL BİR DENEYİM OLARAK SİNEMAYA GİTMEK	103
1960'lı ve 1970'li Yıllarda Türkiye'de Sinemanın "Altın Çağı" ve İzleyicilik	105

Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Sinema.....	116
Sinema ve Boş Zaman.....	123
Sinemasal Mekân Deneyimi	128

4. BÖLÜM

SİNEMA ANILARI VE SEYİR DENEYİMLERİ	135
Gündelik Hayat ve Hatırlama.....	137
“Sinemanın Bir Olayı Vardı”: Hatırlama ve Aidiyet	142
Sosyal Etütler: Aile, Mahalle ve Komşuluk İlişkileri	150
“Utanma Vardı...”: Toplumsal İlişkilerde Denetim ve Utanma Duygusu.....	160
“Bir Filmde Görmüştüm”: Sinemadan Öğrenilenler	168
Aileden Biri Gibi: Sinemalar ve Filmler	182
Mekânın Hatırası ile Hatıranın Mekânı Arasında	185
Tahta Sandalyelerin Esnettiği Sınırlar: Yazlık Sinemalar	205
Sinema Her Yerde: Çeşitlenen Film Gösterim Mekânları	222
Dünyaya Açılan Pencerele: Bizden Olanlar ve Olmayanlar	230
Hatırla Seyirci: Sinema, Kültür, Kimlik.....	245
Erken Dönem Anılarında Sinema	248
“İstanbul’un Orta Yeri Sinema”: Sinemanın Merkezi ve Kentli Seyirci.....	259
Taşrada Seyir Deneyimleri: Genişleyen Zaman Daralan İmkân	262
Sıradana Direnmek ve Yedinci Sanat Seyircisi.....	272

Sinema Yasaklı Konu	296
Dondurulmuş Geçmiş Zaman: Seyirci Nostaljisi.....	305
Nostaljinin Cinsiyeti-Cinsiyetli Nostalji	313
Nostaljik Retorikte Altın Çağ Miti: Yeşilçam'ın Kadın İzleyicileri	316
SONUÇ	331
KAYNAKÇA.....	341

ÖNSÖZ

Bu kitap doktora tezi yazma süreciyle başlayan ancak onun bitişiyile noktalanmayan bir yolculuğun eseri. Aynülhayat Uybadın okurunu “sinemanın bir olayının var olduğu” zamanlara götürüyor; 1960’lı ve 1970’li yıllar Türkiye’indeki sinema deneyiminin bugün nasıl hatırladığını ve çalışmanın katılımcılarından toplanan bireysel hikayelerin nasıl kolektif bir anlatı inşa ettiğini anlamaya davet ediyor. Söz konusu yirmi yıllık dönem, Türkiye’de sinemanın gerek seyirci gerekse üretilen film sayısı bakımından “Altın Çağı” olması ve ülkedeki toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik değişim ve dönüşümler nedeniyle önemli. Bu tarih aralığının seçilmesinin bir diğer mühim nedeni de yazarın ifadesiyle “hala hatırlanabilir bir dönemin sözlü belgelerine, dönemin sinema seyircisi bu dünyadan göçüp gitmeden önce ulaşabilme” arzusu.

Sinemayı tarihsel, toplumsal ve kültürel bir deneyim olarak yeniden ele alan, seyirciyi tarih yazımı sürecine dahil eden yaklaşımlara dair detaylı bir teorik tartışma da sunuluyor. Böylece kitap alandaki temel çalışmalara ve yaklaşımlara yer vermesi bakımından da rehber niteliği taşıyor. Uybadın sinema deneyimini, izleyici araştırmalarıyla bellek çalışmaları arasında köprü kurarak incelemesinin yanında gözyaşını, kahkahayı, arzuyu kısacası duyguları da işin içine katıyor. 1960-1980 arası dönemde Türkiye’de sinemanın ne anlama geldiğini hem ilgili literatürden beslenerek hem de hikâyeyi, sözleri kenarda bırakılmış kahramanlarının anlatılarından süzerek önümüze

seriyor. Bu kahramanların yaş, sınıf, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, etnisite, dini inanç, sosyo-ekonomik arka plan ve politik duruş gibi özellikler bakımından farklılaşması da çalışmanın bulguların zenginleştiriyor. Zira “Rum Maria Hanım ile Erzurumlu Muammer Bey’in, İstanbullu Süheyla Hanım ile Sivaslı Nejat Bey’in, Sakaryalı Mustafa Bey ile Ermeni Victoria Hanım’ın deneyimlerini, hatırladıklarını birbirinden ayıran ve onları birbirine bağlayan şeyin ne olduğu” sorusunun peşine düşmek *Evvel Zaman İzleyicileri: 1960’lar ve 1970’ler Türkiye’sinde Sinema Deneyimi* özgün kılıyor.

Çalışmanın katılımcılarının hikayelerini toplamak üzere seçilen yöntem ise sözlü tarih. Bu yöntem, kişisel deneyimlere ve hatıralara erişmenin bir yolunu sunmakla kalmaz aynı zamanda toplumsal ve kültürel tarihi “sıradan” olanın gözünden “yeninden” yazabilmeyi sağlar. Bir çalışmanın hareket ettiği sorular ile araştırmacının teorik ve metodolojik tercihleri arasındaki tutarlılığın kuşkusuz hayati bir önemi vardır. Peki araştırmacının kimliği ve kişiliği ile benimsenen yöntem arasında bir ilişki olabilir mi? Yazarın araştırma süreci sayesinde bu soru zihnimde belirdi. Zira onun yaşlı insanları dinleme konusundaki coşku dolu arzusu, samimiyeti, insanlarla temas etme becerisi, özdüşünümselliği, “küçük” hikayelerle büyük anlatılar arasındaki ilişkiye yönelik merakı bu metnin bu kadar güçlü ve zengin olmasında önemli pay sahibi.

Seyircilerin anlattığı deneyimlerin “bellek metni” olarak ele alınarak irdelenmesi sonucunda aile, mahalle ve komşuluk ilişkileri, beğeni yargılarının sınıfsal ve kültürel arka planı, “biz” ve “onlar”ın sınırlarının nasıl çizildiği, filmlerden nelerin öğrenildiği, büyük kent ile taşranın farklılığı, geçmiş ile bugün arasındaki bağlantılar, ahlaki normlar ve denetim mekanizmaları, toplumsal cinsiyet rolleri, açık hava sinemaları, film gös-

terilen mekanların çeşitliği, düşler, arzular, fanteziler, nostalji gibi konular çerçevesinde “yanıbaşımızdaki” sinema seyircisinin sesine kulak veriliyor.

Bu kıymetli çalışmayı ortaya çıkaran yolculuğun bir parçası olmak benim için büyük mutluluk, dilerim ki okurlar da tekil hikayelerden kolektif deneyimlere açılan bu çoksesli anlatının tadını çıkarırlar.

Çağla Karabağ